

В. И. ЛЕНИН ТУГИЛГАН КҮННИНГ 100 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

ОНАМИЗНИ БИРГА ДУШУВА

Александр қатл этилганлиги ҳақидаги муҳим хабар оила бошига яна бир бор оғир мусибат келтирди. Оиланинг ўша кунларини ақс эттирувчи «Биз бошқа йўлдан борамиз!» деб номланган расмдан. Рассом П. Белоусов.

МАРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА ҚАМДАН-ҚАМ УЧРАЙДИГАН ИСТЕЪДОДЛИ ТАРБИЯЧИ ЭДИ. У ҲАМИША ЧЕХРАСИ ОЧИҚ, ХУШМУОМИЛА БУЛИБ, БОЛАЛАРНИ ОРТИҚЧА ТИЙ-МАСДИ, ЛЕКИН ШУ БИЛАН БИРГА ИНТИЗОМНИ ҲАМ ҚАТТИҚ ТУТИШНИ БИЛАРДИ. МАРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА ҲАР БИР ИШНИ ЎЗ ВАҚТИДА ҚИЛАДИГАН, САРАНЖОМ, АЙНИҚСА ЎЗИГА ТЕГИШЛИ НАРСАЛАРДА КАМТАРИН ВА ТЕЖАМЛИ АЕЛ ЭДИ, У БОЛАЛАРИНИ ҲАМ ЎЗИДА ҚИЛИБ ТАРБИЯЛАДИ. МАРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА НОЗИК КУРИНСА ҲАМ, ЖУДА ДОВЮРАК, ФИДОКОР ВА ЧИДАМЛИ АЕЛ ЭДИ, КЕИНЧАЛИҚ УЛЬЯНОВЛАР ОИЛАСИНИНГ БОШИГА ОҒИР КУЛФАТЛАР ТУШГАН ЙИЛЛАРДА МАРИЯ АЛЕКСАНДРОВНАНИНГ БУ ФАЗИЛАТЛАРИ АЛОҲИДА ҚУЧ БИЛАН БИР НЕЧА БОР НАМОЕН БУЛГАН ЭДИ.

(В. И. ЛЕНИН БИОГРАФИЯСИДАН.)

Мария Ильинична УЛЬЯНОВА

У ОНАМИЗНИ БИРГА ДУШУВА СЕВАРДИ...

Владимир Ильич онамизнинг ҳамиша ўзи билан бирга туришини хоҳларди. У онамизни кўп марта ўз ёнига чақирган эди. Лекин онамизнинг буни амалга ошириши, жумладан, шу сабабли қийин эдики, онамиз болаларидан қайси бири унинг ёрдамчи кўпроқ муҳтож бўлса, ҳамиша ўшани билан бирга бўлар эди. Россияда эса, кимнинг бошига зулм ёғилса, у одам ҳамиша деярли бундай ёрдамга муҳтож бўларди. Шу сабабдан, онамиз (Владимир Ильични биринчи сафар ва иккинчи сафар ҳам эмиграцияда бўлганда) чет элга фақат икки мартагина оз муддатга бориб, Владимир Ильични қўриб кела олди, холос. У 1902 йилда Франциянинг шимолидаги Лорбювча бориб, Владимир Ильич ва Анна Ильинична билан бирга бир ойга яқин ту-

риб келди. Иккинчи ва сўнгги марта у Владимир Ильични Стокгольмда қўришга муваффақ бўлди. Владимир Ильични қўриб келиш учун у ерга 1910 йилда Мария Ильинична билан бирга атайлаб борган эди. Онамизнинг шу иккала сафарга чиқишида ҳам, Владимир Ильич унга бориб келиш йўллари ҳақида аниқ кўрсатиб «йўл қаттиқ чарчатиб қўймаслиги» учун кечаси меҳмонхоналарда қўниб қолинг, деб маслаҳат берган эди. М. А. Ульянова Стокгольмга шу боришда Владимир Ильичнинг ишчи эмигрантлар мажлисида сўзлаган, нутқини биринчи ва сўнгги марта эшитишга муяссар бўлди. Биз жўнаб кетаётганимизда Владимир Ильич бизни пристангача кузатиб қўйди — унинг пароходга чиқиши мумкин эмас эди, чўки бу пароход руслар

компаниясига қарашли эди, биноран унда Владимир Ильични қамоққа олишлари мумкин эди, — унинг пристанда туриб, онамиздан кўз узолмай, қандай чехра билан термини қараганлиги ҳали ҳам эсимда. Шунда унинг чехрасида нақадар чуқур дилпоралик намоён бўлган эди! Гуё у онаси билан бу учрашувини сўнгги учрашув эканлигини дилида сезиб тургандек эди. Ҳақиқатан ҳам шундай бўлиб чиқди. Владимир Ильич қариндошлари билан шундан кейин, то Февраль революциясидан сўнг Россияга келгунгача кўриша олмади, онамиз эса шундан сал бурун, 1916 йилнинг июлида вафот эгди. Бизлар шахсан унда (Ильич хатларида — ред.) нолиш ва умидсизланиш унда турсин, — булар унинг табиати умуман хос эмас эди, — хоҳ турмада бўлсин, хоҳ сургунда бўлсин, хоҳ эмиграцияда бўлсин ҳатто ўз аҳволдан шикоят қилиш, ўз аҳволини тавсифлаганда ҳафалик аломатини ҳам кўрганимиз йўқ. Бунга сабаб, албатта, унинг хатларининг кўпчилиги қисми ўз фарзандларининг қуйида қанчадан-қанча гам-гусса чеккан онамизга ёзилганда эди, онамизни қаттиқ яхши кўрган ва уни ҳурмат қилган Владимир Ильич бунини жуда яхши тушунарди. У ўзининг шахсий ишлари ҳам онамизни анча ташвишга ва гам-гуссага солишини биларди ва шунинг учун бу нарсани унга боғиқ бўлгани учун, унинг ташвишини енгилаштиришга ҳаракат қиларди.

ФАРЗАНД МАКТУБЛАРИ

ПЕТЕРБУРГДАН — МОСКВАГА
5/X. «Азиз онажон, кеча сенинг 2/X да ёзган хатингни олдим. Ниҳоят мен ўзинга яхши бир хона топганга ўхшайман: бошқа ижарачилар йўқ, уй беқиснинг оиласи катта эмас, бунинг устига мен турган хона билан уларнинг зали ўртасида эшик маҳкамлаб ташланганда товуш бўғиқ эшитилмади. Хона озодагина ва ёруғ, Кириш йўли ҳам яхши. Шу билан бирга марказга жуда яқин бўлганлигидан (масалан, кутубхонагача ҳаммаси бўлиб 15 минутли йўл) мен жуда мамнунман...
Сени севуви В. УЛЬЯНОВ.
Бир оз пул юборишингни сўрайман: пулим тамоҳ бўлай деб қолди... Бу ерда менга, бир юрисконсултидаке ўрин топиб берамиз, деб ваъда қилишпти, лекин бу ишнинг қон бўлишини (ва бўладими-йўқми) билмайман.
Пул масаласида аҳолининг қандайлигини менга ёзиб юбор... Шароитга қўниқиб олган, кимроқ ҳаракат қилсам керак».
(1893 йил 5 октябрда ёзилган)

БЕРЛИНДАН — МОСКВАГА
29/VIII. 95.
«Азиз онажон, яқинда сенинг хатингни олдим... Менинг аҳолий илгаридек, Берлин ҳозирча менга ёқмай...
Бу ерда кўпроқ вақт қолишга кўнглим йўқ: «Ўз уйим — ўлан тушганим, аммо ҳозирча шу ерда истиқомат қилиб тураман ва маблаг масаласида яна «қиналиб қолаётганимиз» сазиб, ваҳимга тушялман: китоб ва ҳоқсоллар сотиб олиш «майли» шу қадар каттаки, пулиннинг қайқаси кетиб қолаётганини билмасан, киши...
Бизниқиларнинг барчасига салом.
Сенинг В. УЛ.»

БЕРЛИНДАН — МОСКВАГА
«Азиз онажон, бугун сенинг хатингни ва юборган пулингни олдим, ташаккур...
(1895 йил 26 августда ёзилган)

ПҮЛДАН — МОСКВАГА
2 март. «Объ» станцияси.
«Азиз онажон, йўлдан сенига яна бир марта хат ёзаётirman. Бу ерда поезд узоқ вақт тўталади. Бекорчиқидан яна бир хат ёзишга қарор қилдим. Бу — учинчи хатим...
Сенинг В. У.»

Бизниқиларнинг ҳаммасига салом... Мени ҳамма нарсада айбласа бўлар-у, лекин энди кам хат ёзади деб айблаш мумкин эмас!»

ШУШЕНСКОЕДАН — ПОДОЛЬСҚКА
7/VI. 98.
«Азиз онажон, мен ўтган кун сенинг 20/V да ёзган хатингни олдим. Юборган хатинг учун шакси.
Мендан узоқ хат олмаганимга қайрон бўлиб турибман, бунга нима сабаб бўлди экан, ахир мен «езил-азалдан» сенига ҳар яқинба кун хат ёзиб келаман-ку.
Тўйимиз масаласига келганда, бу иш бир оз чўзилди... ҳолбуки, менинг сургунда ётангима бир йилдан ошди... Бизниқиларнинг барчасига салом...
Сени қаттиқ ўлиб қолам. Сенинг В. У.»

ШУШЕНСКОЕДАН — ПОДОЛЬСҚКА
15/XI. 98.
«Азиз онажон, Подольскда қишини қандай ўтказавтирсизлар? Бу иш сизлар учун яна зорикarli бўлса керак, чўки Марк сизлар билан бирга эмас, Митя бўлса Подольскдан чиқолмайди.
Бизда ҳеч қандай янгилик йўқ. Фақат эрмагимиз ўзгарди, холос: киш кириши билан овга чиқиш ўрнига коньки уча бошладим; ёшлигимиз эспланман...
Бизниқиларнинг ҳаммасига салом.
Сени қаттиқ ўлиб қолам.
Сенинг В. У.»

(Хатлардан сатрлар)
ШУШЕНСКОЕДАН — ПОДОЛЬСҚКА
28/XI. 98.
«Азиз онажон, сенинг ва Митянинг 9/XI да ёзган хатларингни олдим.
Бу ерга телеграмма юборишда шунинг назарда тутиш кераки, бизнинг почталаримиз Минусида дўшанба ва пайшанба кунлар эрталоб бўлади. Демак, яқинба ва чоршанба кунлари эрталоб телеграф қилиш керак, — ўшанда мен телеграммани сешанба ва жума кунлари эрталоб оламиз (сешанба ва жума бизнинг почта оладиган кунларимиз, шушенсиқиларнинг маҳаллий «байрам»).
Сенинг В. У.»

ШУШЕНСКОЕДАН — ПОДОЛЬСҚКА
17/III. 99.
«Азиз онажон, кеча сенинг 28/II да ёзган хатингни олдим. Суратини юборибсан, бунинг учун жуда ва жуда катта шакси. Менимча, суратинг жуда яхши чиқибди, мен бундан жуда хурсанд бўлдим, чўки мендаги суратинг анча эскириб қолган эди. Агар сен бизниқилар, Шушаса келолсанг жуда яхши бўлар эди, чўки эзда савоҳат қилиш анча қўлай бўлади...
Сени қаттиқ ўлиб қолам ва фаришта кун билан табриқлайман. Бу хат, балки, биринчи апрелгачаёқ бориб қолар.
Сенинг В. У.»

ШУШЕНСКОЕДАН — ПОДОЛЬСҚКА
1/IX. 99.
«Азиз онажон, мен бу гал сенига яқинба кун хат ёзишга улгура олмадим, ҳафта ўртасида ёзмоқдаман...
Сени қаттиқ ўлиб қолам. Сенинг В. У.»
Ҳаммамиздан ҳаммамизга салом.

ПСКОВДАН — ПОДОЛЬСҚКА
15/III. 1900.
«Азиз онажон, яқинда сенинг хатингни олдим... Жуда қисқа ёзганлигим учун кечиргин: почтага кечикиброқ қолдиман...
Сени қаттиқ ўлиб қолам ва бизниқиларнинг барчасига салом юбораман.
Сенинг В. У.»

ПСКОВДАН — ПОДОЛЬСҚКА
6/IV. 1900.
«Азиз онажон... Мен илгаридек яшамоқдаман. Соғлигим қонқарли... Сайр қилиб юрибман... Энди бу ерда яхшигина сайр қилса бўлади... Бу ердаги магазиндан Псков кўринишларни тасвирланган от-қитилар сотиб олдим, шулардан учтасини сенига, Маняшга ва Аношлага юбораман...
Шу ердаги бир наёмидан, ҳар дарсига 50 тииндан тўлаб номис тили дарси олмақдаман. Русчадан таржима қиламиз, бир оз сўзбалашиб ҳам ўтираемиз, аммо ишларимизнинг бориши жуда ҳам яхши эмас...
Азизим, байрамнинг қўтлуг бўлсин, сени қаттиқ ўлиб қолам...
Сенинг В. У.»

ПСКОВДАН — ПОДОЛЬСҚКА
18/V. 00.
«Азиз онажон, сенига бир-икки оғиз сўз ёзиб, шунинг маълум қилмоқчиманки, менинг йўлга чиқишим, бахта қарши, бир оз кечикиб қолмоқда, — аммо кўп эмас: мен ҳар ҳолда ва яқинба кун яки сешанба кунини ке-қурун, 21-да ёхуд 23 да сизларнинг олдингизга етиб бориш умидидаман. Сени қаттиқ ўлиб қолам ва менинг соғлигимдан ҳавотирланмаслигингни сўрайман...
Сенинг В. У.»

Тезда кўришгунча, хайр».

УФАДАН — ПОДОЛЬСҚКА
2/VIII. 00.
«Азиз онажон! Сенига маълум қилишим керакики, бахта қарши сен билан бир оз кейинроқ кўришишга тўғри келади:
менинг озгина вақтга Сибирга — ўртоғим олдиға бориб келмай алоқим йўқ...
Азизим, сени қаттиқ кучиб қолам ва бизниқиларнинг барчасига салом юбораман...
Сенинг В. У.»

МЮНХЕНДАН — ПОДОЛЬСҚКА
1900 йил 7 сентябрь. Париж.
«Азиз онажон, Манянинг хатини ва отқитасини олдим, уйдан хабар келганига жуда хурсанд бўлдим...
Маняша менинг хатларимни қисқалигидан нолимоқда, мен айбимин бўйимга оламан, аммо ааж сифатида шунинг айтишим керакики, бу ерда бектебр гангуб қолнишга тўғри келмоқда... Уйдорманки, бу ерда жўнаб кетганидан кейин, — яставка тўс-тўполонидан ва яставка муҳитидан чиқиб, нарироқ бориб олганидан сўнг, менда фикримни йиғиб олиш ва тузулроқ хат ёзиш имкони кўпроқ бўлади. Ўша пайтгача хатларимнинг батафсил бўлмаганлиги учун мени кечиршини ўтинаман.
Азизим, сени қаттиқ ўлиб қолам ва бизниқиларнинг барчасига салом юбораман.
Сенинг В. У.»

Маняша сенинг соғлигинг тўғрисида ҳеч нарса ёзмапти: демак, сенинг саюматлигинга амн бўлишим мумкин экан-да!»

МЮНХЕНДАН — МОСКВАГА
26/XII. 00.
«Азиз онажон! Сен бу хатини, эҳтимол, байрам кунларига озгина қолганда оларсан, байрам билан табриқланман ва уни хушчақонлик билан ўтказишингни тилайман... Мен яқинда Венага бориб келдим... Аммо кш жуда қўнглисиз бўл-япти... мен кишики пальтосиз кун кўриб юрибман...
Азизим, соғ-саломатлигинг бутунлай, яхшиландими?...
Сени қаттиқ кучоқлаб қолам ва бизниқиларнинг барчасига кўпдан-кўп салом юбораман.
Сенинг В. У.»

МЮНХЕНДАН — ПОДОЛЬСҚКА
1/IX. 01.
«Азиз онажон! Мен яқинда сенинг Надага ёзган... хатингни олдим. Бизниқиларнинг иши янч ҳолда эканлигини эшитиб, жуда қаттиқ қара бўлдим! Азизим, мен бу ҳақда қандай масалахат беришимни ҳам билмайман. Утиниб сўрайманки, жуда ҳам безовта бўлавермагин, — прокуратуранинг бизниқиларга қилаётган инижидлиги йўқ нарсдан катта иши чиқиши йўқлигидан сўнгги уринишларидан бўлиши керак...
Азизим, ўзингни қандай ҳис қилмоқдасан, бутунлай селоматмисан, кузда қарга жойлашиб олмоқдасан. Москвага қўчиб кетасанми ёки ҳозирча Подольскда қоласанми?... Энди бз ҳам ўтиб кетди — аз фасли қамоқда ётганлар учун энг ёмон пайт...
Азизим, сенинг жуда қаттиқ кучиб қолам ҳамда тетик, соғ-саломат бўлишингни тилайман. Едингдани, мен қамоқда ётганимда, сен менинг ишимни ҳам жиндий ва хавфли деб ўйлаган эдинг, ваҳоланки, ундай бўлиб қимқайди, аммо Маняша билан Марининг ишини менинг ишим билан асло тенглаштириб бўлмайди-ку!...
Сени яна бир марта ўлиб қолам. Сенинг В. У.»

ПАРИЖДАН — САРАТОВГА
2/VI. 12.
«Азиз онажон! Яна сен билан сўзлашгим келди. Сен шу кунларда ўзингни жуда ҳам ёлғиз ҳис қилаётганини йўқми, деб қўрқаман. Мен бундан аввалги хатимда сендан таниш-билишларинг борми, ҳолингдан хабар олиб туришадими, деб сўраган эдим, аммо бу хатимга ҳали жавоб келиб етиши мумкин эмас, албатта.
Азизим, менга бир-икки оғиз сўз ёзиб юборишингни ўти-ниб сўрайман, ўзинг соғ-саломатмисан, кайфинг чоғми, — бирорта янги хабар борми: Саратовда таниш-билишларинг борми, шуларни билгим келади. Сен билан кўпроқ хат ёзиш турса, балки қайғунгни бир оз ўртоқлашарман деб ўйламан...
Сенинг В. УЛЬЯНОВ.

ларининг ақва-ягона ҳолийси ва гам-ғури бўлган Мария Александровна фарзандларига ҳақиқий ва адолат тавтанаси йўлидаги курашда пайда берарди. Вуюк қабл оғаб бўлган Мария Александровна қарийб ўттиз йил давомида революционер фарзандлари билан фақратлибгина қолмай, улар босиб ўтган оғир, машаққатли йўлдан яма-яма бориб кетди. Мария Александровна энг дахшатли даъдалар ҳам сароиммага тушмади. Улуғ инсонларга хос матонат кўрсатди. У ўлиги Александровнинг дар остида сўзлаган оташин нутқини тўқтиниб тўқрақоаб юрарди:

«Мен Сешанинг бунчалик яхши гапирганини қўриб қайрон қолдим: шу қадар ишонарли қилиб, шу қадар чиройли қилиб гапирдим, — деб ҳўнос қилган оид Мария Александровна инан Анига. — Углим бунчалик гапирар экан, деб ўйламаган эдим. Ленин унинг нутқини эшитиш менга шу қадар оғир бўлди, мен унинг охиригача чидаб ўтиролмай, ноилж залдан чиқиб кетдим...»

Бунга Мария Александровна қи оғр, қобилиятли бўлган Ма-

рият Александровна аммафидини ёрдидан савод чиқарарди ва тез орада инглиз, немис, француз тилларини ўрганиб олади.

Надежда Константиновна Крупская Владимир Ильич ҳақидаги хотирларига Мария Александровнининг талант, ташкилотчилик қобилияти, кўп асарларни ўқитишдаги ҳақидаги хўшо қиларини Ильичга хос бўлган ташкилотчилик қобилияти маълум даражада онамиз мерос бўлиб қолган, деб ёзади.

Мария Александровнининг алоийб фазилатларидан бири вақтин қарарлини эди. Ўша замонада, деб ёзган эди қизи Анига Ильинична, хотин-қизлар ингилийшларнинг алоқуви юлганин-тусайишдан қийин ва миз-миз гапларда иборат бўлар эди: Мария Александровна буларга қизиқмасди, у оилдан четта чиқиб, жуда жиндий ва меҳрибон билан болаларини тарбиялашга берилади. У болаларнинг намчиликларини сезганда, қилма ва қатъий билан бу намчиликларга қарши курашар эди. У болаларига ҳеч на-чон байраммас, ҳеч қачон уларни жазоламас ва уларнинг меҳр-муҳаббатига ва галта иришларига устални билан яри-ша олар эди.

Ўз замонасининг илгор ин-тишин, революционер фарзанд-

ларининг ақва-ягона ҳолийси ва гам-ғури бўлган Мария Александровна фарзандларига ҳақиқий ва адолат тавтанаси йўлидаги курашда пайда берарди. Вуюк қабл оғаб бўлган Мария Александровна қарийб ўттиз йил давомида революционер фарзандлари билан фақратлибгина қолмай, улар босиб ўтган оғир, машаққатли йўлдан яма-яма бориб кетди. Мария Александровна энг дахшатли даъдалар ҳам сароиммага тушмади. Улуғ инсонларга хос матонат кўрсатди. У ўлиги Александровнинг дар остида сўзлаган оташин нутқини тўқтиниб тўқрақоаб юрарди:

«Мен Сешанинг бунчалик яхши гапирганини қўриб қайрон қолдим: шу қадар ишонарли қилиб, шу қадар чиройли қилиб гапирдим, — деб ҳўнос қилган оид Мария Александровна инан Анига. — Углим бунчалик гапирар экан, деб ўйламаган эдим. Ленин унинг нутқини эшитиш менга шу қадар оғир бўлди, мен унинг охиригача чидаб ўтиролмай, ноилж залдан чиқиб кетдим...»

Бунга Мария Александровна қи оғр, қобилиятли бўлган Ма-

М Е Х Р

О. АБДУРАХМОНОВ.

